

leer een ander geluid te doen hooren¹⁾. Zijn optreden valt gelijktijdig met de ontwakking van de protestantisch-christelijke actie in Engeland, waarin mannen als Maurice en Charles Kingsley de leiding hadden, en von Ketteler beweegt zich in dezelfde lijn.

Ook hij keert zich tegen de leer van de zelfzucht.

Ook hij wil niet weten van het: laissez faire, laissez aller.

Ook hij komt op voor den eisch van liefde en gerechtigheid, en hij doet dat vooral in een zestal preeken, die hij, (zoals reeds in het vorig artikel even aangestipt werd), in het jaar 1848 te Mainz hield over „de groote sociale vragen van den tegenwoordigen tijd”. Van bijzonder gewicht is de preek over den eigendom, waarin hij de gedachten van Thomas van Aquino ontwikkelt. Hij zegt daarin, dat de roomsche kerk in dit opzicht niets gemeen heeft met de opvatting van de wereld, waarnaar de mensch zich als onbeperkt heer van zijn eigendom beschouwt. „Wordt ook met betrekking tot de administratie en de „voorzorg” het eigendomsrecht van den enkelen mensch over de goederen der aarde door de kerk erkend, zoo stelt Thomas van Aquino met betrekking tot het gebruiksrecht, dat is het recht om de uit het beheer der aardse goederen gewonnen vruchten te genieten, een gansch ander beginsel op. Die vruchten moet de mensch over-eenkomstig de leer van den scholastischen kerkelijken wijsgeer der midden-eeuwen, nooit als zijn eigendom, maar als een gemeenschappelijk goed van allen beschouwen, en hij moet dus gaarne bereid zijn, ze anderen in hun nood mede te deelen.” Deze denkbeelden heeft von Ketteler nader uitgewerkt in zijn twee hoofdwerken: *Freiheit, Autorität und Kirche* (1862), en *Die Arbeiterfrage und das Christenthum* (1863), die lijnrecht ingaan tegen den geest van zijn liberalistisch-gezinden tijd, en feitelijk een nieuw tijdperk inhouden²⁾.

De bisschop van Mainz bleef niet alleen staan.

Zijn werk werd door tal van anderen voortgezet.

Hier zijn te noemen de namen van Moufang, Hitz, Kolping, Manning en Ireland, en vooral moet in dit verband gewezen op de bekende encycliek van paus Leo XIII *Rerum Novarum*, die met krachtige hand in heel het arbeidersvraag-

stuk ingreep. Op deze pauselijke uitspraak beroept zich ook Aengenent, wiens standpunt ik nog in 't kort wil weergeven. Hij somt ten opzichte van het gebruik de volgende verplichtingen op. In de eerste plaats is een ieder zedelijk verplicht, van zijn overvloed aan anderen mede te deelen. Volgens Gods bevel moeten de goederen dezer aarde dienen tot onderhoud van allen. Degenen, die ze bezit, moet zijn recht van bezit dus steeds in overeenstemming brengen met dit doel, dat God gesteld heeft. Dat doet men door het geven van aalmoezen, — en door dezen plicht wordt het eigendomsgebruik aanmerkelijk begrensd³⁾. Ten tweede heeft de eigendom ook jegens de gemeenschap zware verplichtingen. De noodzakelijkheid van het privaatrecht grondt zich immers op het algemeene welzijn, en wanneer nu het onbeperkte gebruik in botsing zou komen met het algemeene welzijn, dan moet de staat, die voor het algemeene welzijn te waken heeft, handelend optreden. Duidelijk is, dat de staat, door aldus in te grijpen in den privaten eigendom, dit niet doet krachtens een directe bevoegdheid over de particuliere goederen, want die bevoegdheid heeft hij niet; maar alleen krachtens zijn indirecte bevoegdheid, die hem wel degelijk over private aangelegenheden toekomt, wanneer deze namelijk niet in harmonie zouden blijven met het algemeen belang. Het private eigendomsrecht moet ten slotte wijken voor het heil der gemeenschap.

Wanneer dit geschiedt?

In het heffen van belasting.

In onteigening en bepalingen betreffende contracten, waardoor eigendom overgaat. Eveneens in bepalingen betreffende de testamenten, waardoor eigendom verworven wordt, en ook betreffende de verjaring, want anders is niet met zekerheid te weten, wie recht bezit. Op dezelfde basis mag de staat een of anderen tak van bedrijf aan zich trekken, wanneer het algemeen belang dit vordert, — en Prof. Aengenent is niet bevreesd, dat de staat te ver zal gaan, en alle bedrijven onder zijn hoede zal nemen. Dat zou niet in het algemeen belang zijn, en daarom acht hij dit een onmogelijkheid. Het algemeen welzijn blijft privaatrecht eischen, en daarom, niettegenstaande alle bevoegdheden, die de staat over den eigendom bezit, blijve als eerste regel voor hem gelden, dat hij steeds het privaatrecht eerbiedige en beschermde; overeenkomstig de woorden van Leo XIII in *Rerum Novarum*: „Op de eerste plaats moet de

staat door het gezag en de kracht zijner wetten de persoonlijke bezittingen in bescherming nemen” (*Sociologie* blz. 441—445).

Prof. Aengenent's bedoeling zal wel duidelijke zijn.

Het privaatrecht blijve regel.

Het is onschendbaar natuurrecht, en daarom noodzakelijk voor het algemeen welzijn. Maar behalve dat de mensch van zijn bezit moet afstaan voor den arme, om diens gebrek te verhelpen, kan ook de staat ingrijpen. Hier ligt m.i. de moeilijkheid. Hoever zal de staat kunnen gaan? Wat zijn de grenzen voor zijn bemoeiing, met name in de naasting der bedrijven? De Warmondsche socioloog kan de hypothese, dat de staat alle bedrijven aan zich zou trekken, wel een dwaasheid noemen, maar zoo denken niet allen. M.i. gaat hij deze moeilijke quaestie te vluchtig voorbij, en zijn de grenzen, waarbinnen volgens zijn inzicht de staat blijven moet, te vaag. Het is zoo lastig uit te maken, wat algemeen welzijn is, of niet, en we staan hier voor een vraag, die ook in onze kringen nog op lange na niet opgelost is. Echter, het gaat in deze artikelen niet over de sfeer en de grenzen van de staatsbemoeiing, maar over den privateigendom, en die is voor de roomschen onaanstaafbaar. Daarom moet Aengenent ook de vraag: kan een katholiek socialist zijn? ontkennend beantwoorden. „Alle socialistische stelsels”, zoo zegt hij, „hoe ook in theoretische beginselen verschillend, komen ten slotte overeen in den practischen eisch, dat de privateigendom van productiemiddelen moet worden afgeschaft en gebracht aan de gemeenschap, en aan dien eisch kan een katholiek niet voldoen. Hij kan zich daarom aan de socialistische zijde niet scharen.

Natuurlijk zijn er voor dit „niet kunnen” wel meerdere redenen.

Ook de theoretische beginselen van het socialisme zijn onaanneembaar.

Die beginselen gaan lijnrecht in tegen de dogmata der roomsche kerk, en een aanhanger van het historisch materialisme is een ketter, omdat het bestaan van God en Zijn onveranderlijke zedewetten, van een onsterfelijke ziel en een goddelijke voorzienigheid er in worden geloofchend. Evenzoo een aanhanger van de theorie der anarchisten, omdat daarin alle gezag, zoowel goddelijk als menschelijk, wordt ontkend. Maar naast die principiële grondbezwaren staat ook dit, dat een katholiek niet mag toegeven aan het socialistisch streven, om het privaatrecht der productiemiddelen af te schaffen. Wel durft Aengenent zoo iemand geen ketter noemen, omdat de noodzakelijkheid van den privateigendom niet tot de dogmata der kerk behoort. Doch, zoo gaat hij verder, een

¹⁾ Vgl. o.a.: Mr P. A. Diepenhorst, *Voorlezingen over de Economie* I blz. 187, Dr J. H. Sietemakers *de Braine, Christelijk Sociale Studien*, 2 blz. 132, Dr J. Th. de Visser, *De christelijk-sociale beweging van onzen tijd*, blz. 17, Mr G. Groen van Prinsterer, *Geloof en Revolutie*, 2 blz. 380 ev. Dr A. Kuiper, *Het sociale vraagstuk en de christelijke religie*, blz. 6, 49, en voor de beweging in Engeland: V. Langhout, *De christelijk-sociale beweging in Engeland*, acad. proefschrift.

²⁾ Mr H. P. G. Quack, *De Socialisten*, 2, VI, blz. 457, 458.

³⁾ Eigenaardig is het, dat Rome verdedigt, dat, in geval van uitersten nood, men zich het eigendom van een ander mag toe-eigenen. Het levensrecht is meer dan het eigendomsrecht, en daarom is het weg nemen van wat men noodig heeft, ook tegen den wil van den bezitter, in een dergelijk geval geen roof of diefstal. (Aengenent, a.w. blz. 443).

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXI.

56. Uit het Woord. Stichtelijke Bijbelstudien. Tweede Bundel. Amsterdam, J. H. Kruyt, 1875.

Deze bundel, die in Januari 1876 compleet was, bestaat uit vijf stukken, alle overgedrukt uit het Zondagsblad van *De Standaard*, respectievelijk daarin aangevangen 25 Aug. '72, 5 Jan. '73, 27 April '73, 31 Aug. '73 en 4 Jan. '74.

I. Schuchterheid in het heilige.

Scherp trekt Dr K. hier de grenslijn tusschen het gewijde en het ongewijde, en diep-ernstig waarschuwt hij tegen een spelen met het heilige. Aangrijpend is wat hij schrijft over een te koop loopen met eigen zielservaring en over de zielsgevaaren van het ambt.

II. De Sleutelen.

III. De Sleutelmacht.

Overtuigd, dat de kerkelijke quaestie het christelijk geloof in zijn hartader randt, en daarmee de eere Gods en der zielen zaligheid geldt, trekt de schrijver aan de hand van Gods Woord, bij het licht des Geestes in de geschiedenis der kerk en de genadebedeeling onzer dagen in het christen-hart, ook het vraagstuk der Kerk van Christus in den kring dezer Bijbelbeschouwingen, zijn onderzoek aanknoopende aan de bekende beeldspraak in de Sleutelen des Hemelsrijks.

IV. De Uitverkiezing.

Hier wordt uit de geschiedenis aangetoond, dat de belijdenis der Uitverkiezing het cardinale stuk der Gereformeerde Kerk is. Met stelselzucht en scholastieke liefhebberij heeft deze belijdenis niets te maken. Zulk een spelen met doode begrippen en aanenschakelen van levenloze sluitredenen, was niet de bron van kracht voor onze Dordtsche vaders. Zij dronken uit die bron van werkelijke levenskracht, die hart en huis, die vorst en volk, die staat en maatschappij herstellen kon.

Het is onze Kerk niet om een welgeordend systeem, niet om een prachtige constructie der gedachten te doen, maar om werkelijkheid, om kennis van het leven Gods gelijk het is. Ze heeft met de Remonstranten niet een wedstrijd gestreden, wie het fijnst de klein eener gedachte uitpluizen en

ontleden kan, maar er zich tegen verzet, dat men een daad Gods zou wegjuieren, die er was, en daardoor den blik op het eeuwige zou vervalschen. Wil men, dan moet erkent, dat de Dordtsche Vaders zoo inconsequent mogelijk waren. Ze leerden, dat de verkiezing van eenewig was, en toch 's menschen val is zijn zonde, zijn eigen wel bewezen schuld. Ze leerden dat het geloof, ook in zijn eerste roerselen een gave Gods is, en toch dat de ongelovige schuldig staat, dat hij niet geloof. Het was er hun niet om te doen, om de oerepalm der zuiverheid van denken weg te dragen, of als volvoerde meesters in het knutselen van systemen bij het nageslacht te boek te staan, maar om aan de Gemeente die na hen kwam, trouwelijk en naar waarheid de Openbaring der Schrift over te leveren en onverkort den heiligen vrede te gannen, die in de belijdenis dezer waarheid te genieten is....

Gereed in den zin, alsof ze de geestelijke studie dezer belijdenis voor afgedaan zou mogen beschouwen, is onze Kerk ook met het stuk der uitverkiezing nooit. Taak ook der komende eeuwen zal het zijn, om de feiten het van uitverkiezing en schuld steeds juist uit Gods Woord te constateeren, vollediger uit de ervaring der geloovigen toe te lichten, steeds in juist samenhang met de overige heilsfeiten te plaatsen, en vooral door voortgezette studie der zielkunde meer als waar en onomstootelijk in de levensverschijnselen zelve aan te toonen.

Aan het slot zijner beschouwing keert Dr Kuiper dan terug tot het uitgangspunt:

Dat de grootste en machtigste geesten der Christelijke Kerk de uitverkiezing steeds beleden hebben, is het onwraakbaar getuigenis der historie. Dat elk gebed en elke dankzegging, ja elke zielsluiting van het vroom gemoed, dit feit der albeheerschende genade veronderstelt, belijdt en aanvaardt, is de ervaring der christenheid. Dat de Christelijke tucht nooit beter in eere was, noch het zedelijk leven ooit hooger vucht nam dan in die eeuwen der Christelijke Kerk, in die landen, bij die volken, wier belijdenis met de uitverkiezing Gods stond of viel, zal ons door geen kenner van de historie der Hervormde natien betwist worden. Waarom, en ziehier de vraag waarmee we bestuilen, zou dan thans als merk der „nachtschool” gelden, wat alle eeuwen door het merk der grootste geesten was; waarom dan nu als godsdienstig element onbruikbaar worden gekend, wat dusver der vroomheid haar ruime verheffing schonk; ja, waarom dan ter opbeuring van onze diepgezonden maatschappelijke toestanden een zout zouteloos zijn te achten, dat een eeuw lang bij een viertal der beste natien het bedorf van weelde en zelfverlaging heeft gekeerd?

V. De mensch Christus Jezus.

De schrijver komt hier op tegen de bewering, dat de geloovige gemeente eenzijdig 's Heeren goddelijke natuur beleed en voor zijn menschelijke natuur geen oog had; neen, zegt hij, maar dat is haar feil bij haar belijdenis van den Christus, dat zij het menschelijke in Jezus vergooid. Zijn menschelijke natuur echter als behoorende tot het creatuurlijke leven, mag nooit voorwerp van goddelijk eerbewijs zijn. Vervolgens wordt gehandeld over de ontwikkeling van den mensch Jezus Christus tot zijn dertigste levensjaar. Toen was ze voleind, en met die voleinding viel de ontdekking van den mensch Christus Jezus saam, dat Hij was de Zoon van God.

Aan het einde van deze artikelenreeks vinden we dan nog het volgende naschrift:

De voorstelling in dit artikel gegeven, dat de mensch Jezus eerst bij den Doop, voor zoover zijn menschelijk bewustzijn betrof, de zekerheid ontving, dat Hij de Zoon Gods was, heeft aanstoot gegeven. We leiden hieruit af, dat er in die voorstelling iets onjuist gezegd was. Niet terwille van menschen, maar uit onvoorwaardelijken eerbied voor de hoogheilige persoonlijkheid des Heeren, nemen we dit onjuiste, zonder aarzeling terug. Ter voorkoming van misverstand voegen we hier nog slechts aan toe, dat naar onze voorstelling: 1. de Middelaar God van eenewigheid was; 2. geen oogenblik ophield God te zijn; 3. reeds door zijn moeder moest weten dat hij de Zoon des Vaders was, en 4. dat het verschil alleen hierover liep, of de Heer van mensch af als kind (dit zal moeten zijn: van kinds af als mensch) het volle bewustzijn van zijn Godheid met zich omdroeg.

Hierop nu meenen we te moeten antwoorden: a. als Kindeke op Maria's schoot ontbrak Hem dit menschelijk bewustzijn; b. later had Hij het volkomen; c. er moet dus ergens in zijn leven een oogenblik liggen, dat dit bewustzijn klaar doorbrak; d. reeds op twaalfjarigen leeftijd sprak dit sterk in Hem; e. volkomen sinds den Doop.

Dit laatste is in het artikel te sterk op den voorgrond getreden; het voorafgaande te weinig in het oog gehouden. Hierin lag de feil.

Men vergelijke hierbij de voordracht, enkele jaren tevoren, 1867, door Dr Ph. F. Keerl op de Evangelische Aliantie te Amsterdam gehouden: *Die menschlich-sittliche Entwicklung Jesu Christi*, vooral blz. 304 van het Verslag.

katholiek te houd mekt, ten gek hooren het nat hoert G dom ool heeft p toch m rum N helder hooden, socialis met d door burger om vri om ald baardoe in strije terwij volstrekt recht v ouders 445—44

Tot z Breed Volge kathoic is niet Het is kringen schen k sche ee deze n roomsch haar ve thodoxe ren, do Rome l mata m kelijk, e leent zi Nog e sche ste Zij be den eig Doch

Er is de knap len met zonder ning te Er is wijsbege belachel Parijs: de lauw tot den zuchtige Is er gedaan heid, ze lijken in van Ein beeld v En te een bev dan vra zekerhe tun bas lachthal Reli ding, e Einstein van he trekk

Er is „alle di van der telooos Maar geven v Noch zwaarm perus, ik snui ontmoe rige wa De c Want zoeken, ben De el